

Joan Sanfèlix Albelda, Sociòleg i Doctor en Estudis de Gènere. Investigador en Igualtat i Coordinador General d'Homes Valencians per la Igualtat.

El moviment d'homes per la igualtat i la corresponsabilitat. Estat actual i perspectives de futur.

Aquest text pretén fer una breu reflexió introductòria a la relació entre la corresponsabilitat com a concepte i com a pràctica i el moviment d'homes per la igualtat, centrant-se especialment en el cas valencià. La idea principal és donar una primera visió sobre com aquesta qüestió resulta fonamental en les reivindicacions d'aquest tipus de moviments relativament nous en l'escenari social i que aposten des de la seua posició com a homes, per una societat igualitària.

Introducció

En la lluita per la igualtat real entre dones i homes el concepte de corresponsabilitat s'ha situat als darrers anys, indubtablement, al centre del debat.

Apel·lar a la corresponsabilitat, significa fer directament una crítica sobre els usos dels temps d'homes i dones a una societat que encara arrossega de manera evident el llegat patriarcal. Parlar de corresponsabilitat, és a dir, de responsabilitat compartida, és fer una crida a la reflexió sobre com els homes no s'han incorporat a les tasques reproductives, a les cures i a les feines domèstiques, de la mateixa forma que sí que ho han fet les dones amb el mercat laboral.

La conseqüència sembla evident. Mentre els homes no assumeixen la seua responsabilitat en aquestes tasques, aquesta lògica de gestió dels temps funcionarà com a un obstacle de primer ordre per a l'assoliment de societats més igualitàries, ja que és la causant de les jornades de treball inacabables de les dones tant dins com fora de casa.

Però, què significa exactament allò de la corresponsabilitat? El concepte fa referència normalment i en el context de la lluita per la igualtat o dels estudis de gènere, a les tasques que en diem reproductives, és a dir, aquelles que són necessàries per la reproducció de la vida i que històricament han estat desenvolupades per les dones. Parlem de les tasques de criança de filles i fills, criança entesa en tota la seua extensió, així com de la cura de les persones de l'entorn: persones malaltes, dependents o gent gran i per últim d'aquelles tasques també imprescindibles per a la

supervivència dels grups humans, com l'alimentació (cuinar, etc.) o les que habitualment denominem com a feines domèstiques i que tenen a veure fonamentalment amb l'organització i neteja de la llar. No cal deixar de banda tampoc, que moltes d'aquestes tasques tenen a veure amb les emocions, amb la empatia, amb la capacitat d'estimar i mostrar l'estima de manera propera i en un escenari corporal diferent al qual el patriarcat ens ha acostumat als homes. Per tant, parlem d'una transformació sociocultural que no afecta sols als temps, sinó també a les formes, que necessiten ser articulades a través de determinades emocions i certa corporalitat.

Tot i els canvis socials produïts a les darreres dècades, les tasques reproductives, històricament feminitzades, a hores d'ara continuen representant una llosa carregada a l'esquena de les dones, ja que tot i que aproximadament des de la transició democràtica les dones s'han incorporat de manera progressiva a l'àmbit productiu (espai públic-laboral-remunerat), encara continuen siguent elles qui, com els estudis sobre els usos dels temps coincideixen a assenyalar, més temps dediquen a aquest tipus de treballs.

Parlar de corresponsabilitat, per tant, és parlar de trencar amb el binomi fonamental en l'articulació del modern patriarcat (pos)industrial, és a dir, amb la divisió sexuada dels espais públics-productius i privats/domèstics-reproductius que encara en les dinàmiques socioculturals vigents continuen assignant-se a homes i dones respectivament, tot i que les dones ja estiguen des fa anys i de manera activa i efectiva en el mercat laboral.

Tot plegat, cal fer una reflexió profunda i complexa de com tota aquesta reflexió crítica interpel·la directament als homes, de com mentre nosaltres no assumim la part d'eixes tasques que ens pertiquen, això representarà un límit evident per a les dones en les seues possibilitats existencials, a banda d'una manifesta qüestió d'injustícia social contra les nostres companyes de vida.

Cal pensar que el fet de normalitzar que aquestes feines són domini exclusiu de les dones té moltes repercussions més enllà de la pròpia realitat quotidiana: limita a les dones en la seua llibertat per fer ús del temps, condicionant-les a l'hora de poder desenvolupar-se professionalment o fins i tot a l'àmbit públic del poder polític, econòmic o els espais associatius, esportius, festius, etc. Però a més, com que són elles qui majoritàriament "concilien", són elles qui més jornades parcials tenen, qui més excedències o reduccions de jornada sol·liciten, i per tant, comptat i debatut, qui més

condicionen els seus ingressos i per tant les seues possibilitats vitals d'ara i del futur (pensions de jubilació).

No cal ni dir, que aquestos condicionaments fan que les dones tinguen més difícil competir amb els companys als espais laborals, ja que si són elles qui assumeixen majoritàriament aquestes feines, difícilment poden desenvolupar-se en contextos d'horaris incompatibles amb la vida, amb jornades partides i extenses que reclamen en moltes ocasions d'hores extra o de dedicació en horaris poc conciliables. Ens trobem amb les lògiques del sostre de vidre o el terra enganxós, en definitiva amb la divisió sexuada del treball pròpia del patriarcat que coneguem.

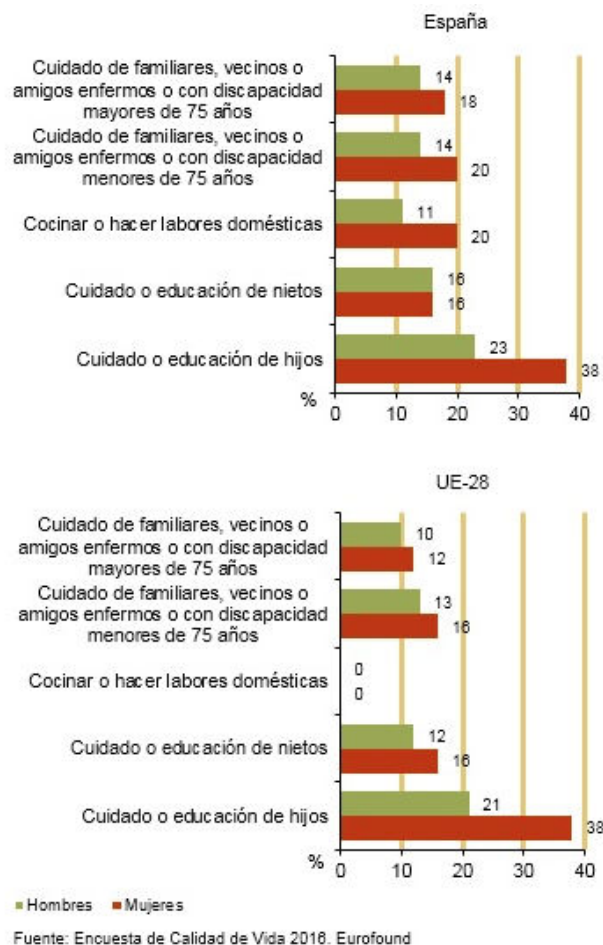
En l'àmbit de les ciències socials, especialment disciplines com la sociologia o l'economia, s'han preocupat de manera especial per aquestes qüestions, posant l'èmfasi o la mirada des de diversos angles. Maria Ángeles Durán (2007) reflexiona sobre el valor del temps precisament en aquestos contextos de treballs domèstics. Teresa Jurado-Guerrero i Maria José González (2009) es pregunten a un interessant article, *¿cuando se implican los hombres en las tareas domésticas?*, fent un anàlisi de l'enquesta dels usos dels temps, mentre que Paco Abril i d'altres autors (2009) en un treball per a l'Ajuntament de Barcelona, reflexionen directament sobre els homes i els les seues lògiques temporals. Aquestes i aquestos són sols algunes de les persones que a l'àmbit acadèmic han dedicat reflexions a aquesta temàtica, tan urgent com necessària, i que reclama d'una visió que integre també la percepció que els homes tenen sobre els seus propis temps en contextos laboral cada vegada més precaritzats però encara exigents amb l'*status* assignat als homes, de qui encara s'espera que tinguen una disponibilitat temporal completa per al treball remunerat en detriment de la seues possibilitats de conciliació.

Si anem a les dades, i sense pretensió d'entrar a cap anàlisi acurat sobre aquesta qüestió, que mereix d'un treball de major profunditat, vegem com amb xifres relativament actuals que ens ofereix l'INE¹ arran de l'enquesta de qualitat de vida de 2016, podem apreciar com les diferències entre homes i dones a l'àmbit domèstic i de les cures encara roman significativa.

¹ Aquestes dades han estat extretes de l'INE:

http://www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INESeccion_C&cid=1259950772779&p=1254735110672&pagename=ProductosYServicios%2FPYSLayout¶m1=PYSDetalle¶m3=1259924822888 i estan relacionades amb l'informe que anul·lament elaboren amb l'*Instituto de la Mujer*: "Mujeres y hombres en España" <http://www.inmujer.gob.es/MujerCifras/Home.htm>, descarregables des d'aquesta adreça: http://www.ine.es/ss/Satellite?L=es_ES&c=INEPublicacion_C&cid=1259924822888&p=1254735110672&pagename=ProductosYServicios%2FPYSLayout¶m1=PYSDetalleGratuitas

DEDICACIÓ SETMANAL EN HORES PER SEXES

Si ens fixem al primer gràfic, que és el que fa referència al conjunt de l'estat espanyol, sembla cridaner com les majors diferències les trobem precisament a l'àmbit de les cures i educació de filles i fills i de les feines domèstiques, tot i que la resta de dades també assenyalen com les dones són pràcticament sempre més presents (mesurat en dedicació en hores setmanals) que els homes a l'àmbit de les cures de persones grans o dependents.

Xifres que estan prou en consonància amb el que passa a la resta de l'UE, tot i que en aquest context i com a mitjana, sembla que la cosa és una miqueta menys accentuada que al cas espanyol.

Tot i que caldria, òbviament, un anàlisi més acurat, sens dubte que aquestes gràfiques ens assenyalen una realitat que pot trobar certs matisos explicatius en variables com la qüestió generacional, la classe social o d'altres com el tipus de jornada laboral, la

nacionalitat, o el tipus d'estructura familiar, etc., però que indubtablement fa palesa de com encara són les dones qui més temps dediquen a aquelles tasques que històricament els han estat assignades. A banda, cal sempre tenir present una visió més enllà de les xifres, és a dir, donar una mirada qualitativa i més comprensiva, com aporten algunes de les referències bibliogràfiques assenyalades amb anterioritat.

La corresponsabilitat al moviment d'homes per la igualtat

En primer lloc, caldria determinar què és exactament allò dels homes per la igualtat². Breument ho podem contextualitzar com a aquells grups organitzats d'homes (amb major o menor nivell d'institucionalització) que s'uneixen amb la voluntat de transformar el seu model de masculinitat cap a formes més igualitàries. Acostumen a ser moviments pro-feministes, pretesament aliats de les reivindicacions de les dones en lluita per la igualtat. Alguns tenen una vocació que podria considerar-se més reflexiva o introspectiva, reunint-se de manera puntual per reflexionar-se col·lectivament tractant de desmuntar el model de masculinitat hegemònic-tradicional des d'eixa reflexió individual i compartida. Altres aposten també per una participació socio-política que visibilitze i interpel·le als homes per fer palès de manera pública el seu posicionament contra la violència contra les dones i a favor de la igualtat.

Al País Valencià, trobem referents activistes i intel·lectuals de primer ordre, com ho va ser especialment la figura de Josep Vicent Marqués (1978, 1987, 1997, 2003) o també José Ángel Lozoya, valencià d'origen, però establert a Sevilla. Sense ànim de fer un repàs exhaustiu del moviment d'homes igualitaris al nostre territori, simplement referenciem alguns dels grupuscles que més o menys funcionen o han funcionat als darrers anys per la zona del cap-i-casal i comarques properes: "Espai d'Homes" com a grup de reflexió d'homes i encara actiu, el col·lectiu actualment aturat "Homes en Tropell", també reflexiu però amb certa participació política i per últim, l'associació relativament activa des de 2015 "Homes Valencians per la Igualtat"³³, amb una vocació més socio-política i de qui analitzarem la seua declaració fundacional en relació amb la corresponsabilitat tot seguit.

² Sobre el moviment d'homes és recomanable el capítol de Luis Bonino en la compilació de Carlos Lomas (2003): "¿Todos los hombres son iguales? Identidades masculinas y cambios sociales.", titulat: "Los hombres y la igualdad con las mujeres".

³³ <http://homesvalenciansxigualtat.org/>

En aquest text disponible al seu web⁴, podem trobar una declaració d'una mena de principis del col·lectiu amb la qual es contextualitzen les seues reivindicacions.

Als punts 2 i 3 trobem referències explícites a la qüestió de la corresponsabilitat.

Reivindicar la corresponsabilitat, es a dir l'ús compartit, equitatiu i just dels temps i les tasques, entre homes i dones, tant a l'àmbit privat com als espais públics. Amb especial atenció als nostres entorns més immediats: la llar, familiar, associatiu, relacional, i d'altres.

Responsabilitzar-nos de les nostres cures i corresponsabilitzar-nos d'exercir cures cap a altres persones, tasques que socialment han estat exclusivament atribuïdes a les dones en tots els àmbits. Considerem que les cures de les persones són una important aportació a la qual s'ha de donar valor socialment i que genera espais de solidaritat, cooperació i germanor entre les persones. Les cures van molt més enllà de la paternitat, de la parella i de la família, va referida també als amics, i es pot exercir de forma comunitària i organitzada a partir d'entitats socials i de forma voluntària.

Com es pot observar, aquestos dos punts determinen clarament quin és el posicionament d'aquest col·lectiu en relació amb la corresponsabilitat, apel·lant directament a les cures en un sentit molt ampli, així com a la responsabilitat compartida a qualsevol àmbit, no exclusivament el familiar.

De fet, cal tenir present que també a nivell estatal existeixen altres col·lectius importants d'homes igualitaris, com AHIGE⁵ i Homes Igualitaris a Catalunya, que tenen una relació directa i estreta. En la web dels catalans trobem l'agenda d'homes per la igualtat⁶ consensuada al *Congrés Iberoamericà de Masculinitats i Equitat* celebrat a Barcelona l'any 2011. Entre els seus punt destaquen alguns en relació directa amb la corresponsabilitat:

4. Promovemos la corresponsabilidad de los hombres y los cuidados compartidos, con especial referencia a la responsabilidad de los hombres en nuestro propio cuidado y el de las personas dependientes y mayores, apoyando medidas de conciliación de la vida laboral y personal.

5. Impulsamos la paternidad activa y responsable, fomentando la implicación de los padres y la mejora de las habilidades para la crianza, siendo incluidos en los cursos de preparación al parto, primeros cuidados y cuidado de la madre. En este sentido,

⁴ <http://homesvalenciansxigualtat.org/blog/2016/07/19/declaracio-fundacional-i-de-principis-de-lassociacio-homes-valencians-per-la-igualtat/>

⁵ <http://ahige.org/>

⁶ <https://homesigualitaris.wordpress.com/ens-pronunciem/agenda-de-los-hombres-por-la-igualdad/>

reivindicamos que los permisos de maternidad y de paternidad sean iguales, intransferibles y pagados a cargo de la Seguridad Social al 100% del salario.

Com s'observa, la línia és molt semblant a la d'Homes Valencians per la Igualtat, col·lectius que comparteixen part important de la seua agenda, si més no a nivell discursiu i en aquestes matèries fonamentals. En aquest cas, al punt cinquè hi trobem la referència explícita a la paternitat per part del col·lectiu igualitari valencià a la seua declaració fundacional:

Reivindicar una paternitat voluntària i lliure alhora que responsable, propera i gaudida, que afavorisca tant als fills i les filles com a l'entorn i a nosaltres mateixos. Volem construir una figura antagònica a la del "pare absent" a partir del canvi cultural que suposen les masculinitats igualitàries. A més, exigim unes condicions favorables garantides pels organismes públics, especialment per l'Estat i en relació amb els permisos de paternitat, els temps de treball i la distribució de la jornada. En este sentit fem nostres les reivindicacions dels permisos iguals i intransferibles per naixement i adopció per a homes i dones.

Com es pot derivar d'aquestes reivindicacions, la demanda va més enllà de la simple voluntat dels homes de portar endavant un canvi cultural a nivell individual i social, ja que interpel·la directament a les administracions en matèria de facilitar la incorporació dels homes a les cures, en aquest cas a l'exercici actiu de la paternitat, des de polítiques que així ho afavoreixen.

Reflexions finals: del discurs a la pràctica

A hores d'ara i malauradament, la presència, l'activitat i la participació dels homes als col·lectius d'homes igualitaris és minoritària. En aquest context, cal, per tant, tractar de a través de la seua activitat a les xarxes o al carrer, i juntament amb altres institucions o col·lectius que lluiten per la igualtat, fer arribar el missatge de la importància del canvi en les pràctiques quotidianes dels homes per tal de trencar amb eixes formes de no assumpció de la corresponsabilitat, que a hores d'ara encara semblen estar vigents per a molts de nosaltres.

Els homes cal que ens incorporem de manera plena i efectiva a les tasques reproductives en tota la seua extensió, però és molt probable que ens calga lluitar eixe espai contra el mateix patriarcat del que fins ara hem estat, en major o menor grau, beneficiaris.

Cal que ho fem de manera urgent, i cal que ho fem perquè és una urgència de justícia social envers les nostres companyes de vida i perquè a més també ens farà a

nosaltres més conscients de que, més enllà d'allò que ens ensenyarem que havíem de ser, hi ha una altra vida, una vida plena d'emocions, també de responsabilitats i de patiments, de carregues de treball, però una vida que pot trencar amb la pressió asfixiant de ser el proveïdor únic, deixar enrere al pare absent, aquell que no està a casa mai perquè únicament coneix el codi masculí del valor del treball (remunerat), aquell que es desvincula tant de les cures que fins i tot s'oblida del seu propi cos, per passar a una paternitat activa, implicada i gaudida, sempre més justa, sana i responsable per a totes i tots.

Els temps han canviat, el segle XXI és el segle de les dones, de la igualtat, i ho és perquè és just i necessari i gràcies a la incansable lluita dels feminismes. Cal que estem atents per saber com, des d'una autocrítica, des de la renúncia als privilegis que ens ofereix encara el patriarcat, fent passar allò que no és més que una forma de dominació per l'ordre normal de les coses, aprendre a implicar-nos de manera activa i responsable en les cures del nostre propi cos i de la gent que ens envolta. Hem d'aprendre a mirar als ulls a les nostres companyes i poder dir-nos a nosaltres mateixos que en la nostra pràctica quotidiana, més enllà de l'assumpció discursiva de principis feministes, exercim de manera responsable la corresponsabilitat que ens pertoca en aquells espais que vitalment habitem.

Els homes no són els mateixos que fa anys. Els homes joves i de mitjana edat a l'actualitat, tot i mantenir moltes pràctiques i codis de masculinitat heretats de generacions anteriors mitjançant processos de socialització, estan poc a poc canviant i incorporant-se a tasques i/o espais que tradicionalment els havien estat negats. Ho vegem especialment al cas de la paternitat, com d'alguna manera es desprèn en la veu d'alguns homes joves (Sanfèlix, 2011) tot i que, com assenyalen, romanen lògiques anacròniques en la construcció social de la masculinitat dels homes valencians (Sanfèlix y Téllez, 2014; Sanfèlix, 2017).

Amb tot, cal ser positiu, continuar reivindicant des del moviment d'homes així com de manera transversal a través d'altres col·lectius o institucions, i especialment des del treball científic de l'acadèmia, que el gènere masculí, que la masculinitat tradicional-hegemònica, també és una construcció social, i per tant, és dinàmica, canviant, no és una qüestió biològica o ahistòrica. És possible, des de la pràctica individual així com la reflexió col·lectiva, desmuntar amb aquells mandats del gènere que considerem opressors, contra les dones i contra nosaltres mateixos. És moment de superar un model que sembla a hores d'ara presentar-se com anacrònic, ja que nosaltres no som els únics i exclusius proveïdors, ni herois, ni protectors, ni conqueridors, sinó que més

bé, cal que formem part activa d'eixe nou escenari social que es dibuixa a poc a poc i que reclama urgentment de la nostra implicació.

Referències bibliogràfiques.

- Abril, Paco, Romero, Alfons y Borràs, Vicent (2009). *Els homes i els seus temps: hegemonia, negociació i resistència*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- González, Mª José y Jurado-Guerrero, Teresa (2009). ¿Cuando se implican los hombres en las tareas domésticas? Un análisis de la Encuesta de Empleo del Tiempo. *Panorama Social*, 10, 65-81.
- Durán, María Ángeles (2007). *El valor del tiempo. ¿Cuántas horas te faltan al día?* Madrid: Espasa Calpe.
- Marqués, Josep Vicent (1978). Sobre la alienación del varón. *El viejo topo*, 19, 41-44. Recuperado de http://www.lazoblanco.org/wp-content/uploads/2013/08manual/bibliog/material_masculinidades_0073.pdf
- Marqués, Josep Vicent (1987). *¿Qué hace el poder en tu cama?* Barcelona: Icaria Editorial.
- Marqués, Josep Vicent (1997). Varón y patriarcado. En Teresa Valdés y José Olavarría (Eds.), *Masculinidades: Poder y crisis* (pp.17-30). Santiago de Chile: Isis Internacional.
- Marqués, Josep Vicent (2003). ¿Qué masculinidades? En José María Valcuende Juan Blanco López (Eds.), *Hombres. La construcción cultural de las masculinidades* (pp. 204-211). Madrid: Talasa Ediciones.
- Sanfèlix, Joan (2011). Las nuevas masculinidades. Los hombres frente al cambio en las mujeres. *Prisma Social: Revista de Investigación Social*, 7, 220-247. Recuperado de <http://www.isdfundacion.org/publicaciones/revista/numeros/7/secciones/tematica/08-hombres-frente-cambio-mujeres.html>
- Sanfèlix, Joan y Téllez, Anastasia (2014). Historias de hombres. Recuperando las voces de los hombres reales. *Prisma Social: Revista de Investigación Social*, 13, 370-406. Recuperado de http://www.isdfundacion.org/publicaciones/revista/numeros/13/secciones/tematica/t_11_historia_hombres.html

Sanfélix, Joan (2017). “Demostrando ser hombres. Una aproximación socioantropológica a la construcción y reproducción de las identidades masculinas en las comarcas orientales de la provincia de Valencia”. Tesis Doctoral. Departamento/Instituto de Ciencias Sociales y Humanas, Universidad Miguel Hernández de Elche. [\(Enlace\)](#).